

Становище
от проф. д. н. Ангел Ангелов
за дисертационния труд на
Анелия Любенова Далева
„Социо-културни влияния на туризма върху местните общности“

Трудът на Анелия Далева е посветен на два актуални в социален и в научен план проблема:

- как влияе туризмът върху местните общности;
- как общностите се отнасят към туризма, осъществяван на тяхна територия.

Докторантката ясно формулира предмета, целта, и методиката на своето изследване. Заявената в началото на труда (хипо)теза е развита и обоснована чрез анализ на концепции за туризма и изследване на емпирични данни, получени чрез проведени анкети в община Благоевград.

Туризмът според Далева се разделя на: туристи и туристическа дестинация, а дестинацията от своя страна – на местна общност, ресурси, атракции. За да определи какво е турист докторантката се опира на няколко концепции – Е. Кoen, Смит, Симел (разб. Зимел), Савели и Чезерани. Докторантката прави опит да обхване сложността на явлениято в подглавите „Туризмът като социален и културен феномен“ и „Туризмът в контекста на устойчивото развитие“. (с. 51-80). От петте големи подобласти на туризма (с. 42), Далева представя най-добре икономическата и екологичната, по-слабо - културната и социалната, а микрополитическата страна е оставена без внимание. В схемата, онагледяваща елементите на устойчивия туризъм, именно микрополитическият елемент отсъства (с. 73). Този пропуск на докторантката отразява и състоянието на литературата на български по отношение на посочените пет области на туризма. Голямата част от литературата, макар и не цялата, е посветена на икономически и донякъде на екологични въпроси и малка част на сложността при вземане на микрополитически решения от общините.

За да изясни какво е местна общност, Далева прави преглед на концепциите за общност в няколко научни области (с. 38-44). „... социологията използва две концепции, дефинирайки общността. Първата обхваща идеята за

териториалното разположение, а втората произтича от наличието на определени взаимовръзки между дадена група от хора.“ (с. 41) Под местна общност Далева разбира: „... местната общност ще бъде дефинирана, като група от индивиди, които живеят постоянно в рамките на една и съща географска област и споделят една култура или едни и същи интереси. (с. 42) Така тя обединява териториалния и социалния принципи. Остава все пак неясно дали на една територия не могат да живеят повече от една общности и следователно – да съществуват повече култури и съответно различни и не винаги хармонично съжителстващи интереси. Впечатлението ми също така е, че Далева мисли общността повече като етническа, отколкото като социална цялост.

Влиянията на туризма върху местните общности, Далева разглежда в подглавата: Проекции на туристическите влияния (с. 81-130). Тя разделя влиянията на четири типа – икономически, социални, културни и екологични, като посочва и положителните, и отрицателните страни. Обобщено съотношението между двете е представено в таблицата на с. 128-30. На с. 173 съотношението, следвайки логиката на обосноваването на проблема, основателно е фокусирано само върху местната общност. Все пак отрицателните влияния могат да разединят постулираното единство на интереси в местната общност, но авторката не обсъжда този въпрос.

Трета глава е посветена на приложни въпроси. Предложеният модел за изследване на взаимодействията между местна общност, туристи, икономика, околна среда придава емпирична убедителност на теоретичните постановки. (с. 193-219) Далева отчита факта, че взаимодействията могат да доведат до промени в социалната структура и съответно да променят културата на общността. Далева обаче мисли културата на една общност най-вече като традиции, а не като ценности, които съществуват в сегашното и определят поведението на общността. Културното наследство не е статична, динамична категория; какво е културно наследство бива определяно в зависимост от актуалните потребности..

Собственият принос на Далева е най-отчетлив в „Анализ и оценка на възприятията на местната общност“ (с. 131-153) и цялата трета глава, особено в раздела „Интерпретиране на социо-културните влияния на туризма за изследвана туристическа дестинация“ (с. 174-192). Далева смята, че местната общност е основен оценител на влиянията на туризма. За да обоснове тезата си

тя използва няколко концепции (Докси, Доган, Батлър, Ап и Кромптън). Изброява факторите, въздействащи върху възприятието и нагласите на общността. Сред тях са: отношението на общността към туристическите посещения; познанията ѝ за туризма; контактите с туристите; концентрацията на посетителите; близостта на жителите до центъра на туризма; отдалечеността на жителите от туристическите атракции; личната връзка и зависимост от туризма; нивото на участие в развлекателните туристически дейности; социално-демографските променливи (като възраст, език, пол, семейно положение и т.н.), сезонността; данъците; възприятието за бъдещето на общността и др. Частично анализ на тези фактори Далева предлага в трета глава.

В своя труд Далева показва чувствителност към екологичните проблеми; тя разглежда възможностите за практическо решаване на отрицателните въздействия върху природата и средата на живот на общността, причинени от туризма. Но текстът остава на нивото на пожеланията. Няма анализ на поведението на участниците, на конфликтните позиции именно по отношение на въздействието върху природната среда при туристически места в България (по брега на Черно море или в близкото Банско напр.).

Основната цел на Далева в третата глава е да създаде модел за оценка на отношението на местната общност към туризма и към влиянието му. Изготвения модел е приложен за община Благоевград. Моделът е съчетание от представените до този момент модели на Батлър, Докси, Доган, Ап и Кромптън. В пет графики Далева представя отношението на жители на Благоевград към туризма и прави заключение за положителни нагласи към туризма на територията и общината и за наличието на хомогенна подкрепа. Но навярно тази подкрепа се дължи и на това, че Благоевград не е туристически център и съответно въздействието на туризма не е силно изразено, както заключава и Далева. (с. 247.48) Смятам за положително, че Далева възприема местната общност като динамична величина, което предполага и постоянно отчитане на възможни промени в отношението ѝ към туризма. Макар да не изследва начините, по които се вземат решения от местната власт, докторантката има съзнание за важността на въпроса. Докторантката основателно смята, че анализът на взаимодействието между туристи и местни общности може да улесни провеждането на политики, чиято цел да бъде постигането на устойчиво

развитие и намаляване на отрицателните въздействия от туризма. Въз основа на такъв тип анализи могат да се изготвят както краткосрочни планирания, така и стратегии за развитието на туризма в съответния регион.

Заключението представя основните резултати от изследването. Смятам, че докторантката успява да предложи отговори на основния въпрос, който е поставила в началото на труда си: какви са въздействията на туризма върху една общност и от какво се определя отношението на общността към развитието на туризма. Далева отделя значително внимание и на въпроса какво е необходимо, за да се постигне устойчиво развитие при туризма. Независимо, че остава в сферата на препоръките, обсъждането на този въпрос и чувствителността към него смятам за един от приносите на дисертацията ѝ.

Достойнствата на дисертацията са в представянето на концепции за туризма и в използването им за обосноваване на собствената теза. Осведомеността на Далева е значителна, тя се е старала да представи възможно повече концепции върху проблемите, които тя обсъжда в дисертацията си. В същото време концепциите по-често не са подложени на анализ, те са резюмирани и пригодени за обосноваване на собствената теза. Авторката смята, че всички концепции са еднакви по стойност и позиция. Това изглежда е особеност на мисленето ѝ – тя не избира, а се опитва да вземе необходимите ѝ от всяка концепция елементи. Може би Далева да възприема това като интегративен подход; но за мен това е нежелание или неспособност да избере и да защити определена позиция. Не е възможно всички да имат право - нито социално, нито научно. Не са малко случаите - при масовия туризъм - на желания, които не могат да се съгласуват, на конфликт между интересите на различни групи и тогава трябва да се заеме позиция, социална и изследователска.

Докторантката владее отлично италиански и много добре английски език, което ѝ е позволило да анализира значителен брой литература и източници на двата езика. Научната литература е използвана коректно.

Приносите, посочени в автореферата, съответстват на направеното научно изследване.

Докторант Далева има необходимите публикации по темата на дисертацията.

Заклучение: Смятам, че трудът притежава научни достойнства – способност за ориентиране в няколко научни области, за усвояване на научни концепции, за формулиране и разгръщане на собствен изследователски проблем, за достигане до резултати. Трудът отговаря на изискванията за образователна и научна степен „доктор“. Като научен ръководител на докторантката имах възможност да се убедя в нейните упоритост и желание за научна работа.

Въз основа на изложените достойнства на труда, предлагам с убеденост на Анелия Любенова Далева да бъде присъдена „образователна и научна степен доктор“.